

Reactienota meerjarig uitvoeringsplan 2026-2028

Versie 25 augustus 2026

Inleiding

Op 1 april jl. heeft de kwartiermaker Economische Agenda de conceptversie van het meerjarig uitvoeringsplan 2026-2028 van de Economische Agenda openbaar gemaakt. Dat was het startpunt van de consultatie van volksvertegenwoordigingen in de regio, waarbij de dertien gemeenteraden van Groningen en Noord-Drenthe, de Provinciale Staten van Groningen en de Algemeen Besturen van waterschappen Noorderzijlvest en Hunze en Aa's hun reactie konden geven op het concept meerjarig uitvoeringsplan.

Op 1 juli jl. sloot de reactietermijn. Alle binnengekomen reacties zijn gebundeld in deze reactienota. Dit gaat om dertien reacties vanuit raden, Staten en Algemeen Besturen en reacties die de kwartiermaker daarnaast heeft ontvangen. In deze reactienota gaat de kwartiermaker in op de reacties, worden eventuele vragen beantwoord én wordt aangegeven hoe reacties zijn verwerkt in de definitieve versie van het meerjarig uitvoeringsplan of worden meegenomen naar de volgende uitvoeringsfase van de agenda. In enkele gevallen zijn reacties in bepaalde mate samengevat, geclusterd of geparafraseerd om de leesbaarheid van dit document te vergroten.

We zijn alle respondenten dankbaar voor hun inbreng en betrokkenheid. De vele suggesties en opmerkingen hebben als input gediend en hebben het meerjarig uitvoeringsplan beter gemaakt.

Reacties van raden, Staten en Algemeen Besturen

Hieronder zijn de reacties verwerkt vanuit de consultatie van de volksvertegenwoordigingen. In totaal hebben we schriftelijke reacties ontvangen van dertien gemeenteraden: Aa en Hunze, Eemsdelta, Groningen, Het Hogeland, Midden-Groningen, Noordenveld, Oldambt, Pekela, Stadskanaal, Tynaarlo, Veendam, Westerwolde en Westerkwartier. Daarnaast zijn reacties binnengekomen van de Provinciale Staten van Groningen en van de Algemeen Besturen van de waterschappen Noorderzijlvest en Hunze en Aa's.

In de tabel hieronder vindt u in de eerste kolom informatie over de afzender(s) van de reactie, in kolom twee de inhoud van de ingekomen reactie en in de derde kolom de reactie van de kwartiermaker. De reacties zijn omwille van de leesbaarheid ingedeeld in vijf categorieën:

- 1) Inhoud
- 2) Leesbaarheid
- 3) Financiën
- 4) Monitoring
- 5) Proces & participatie

De meeste reacties gaan over de thematische inhoud van het uitvoeringsplan. Ook zijn er diverse reacties met suggesties om bepaalde onderwerpen of projecten mee te nemen in de nadere uitwerking en uitvoering. Deze leiden niet tot aanpassing van het uitvoeringsplan maar de suggesties worden waar mogelijk uiteraard meegenomen naar de volgende fase. Waar reacties hebben geleid tot wijzigingen in het uitvoeringsplan is dit aangegeven in de derde kolom van de tabel.

Afzender	Ingekomen reactie	Reactie kwartiermaker en opvolging in de Economische Agenda
1. Inhoud		
Cultuur		
Gemeente Groningen	Met nadruk wordt het betrekken van de cultuursector bij het MUP Economische Agenda benoemd	Wij onderschrijven het belang van de cultuursector voor de aantrekkelijkheid, leefbaarheid en profilering van de regio. In het uitvoeringsplan is cultuur volop aanwezig binnen de ambitie vrijetijdseconomie, met name bij de inzet op publiekstrekkingen en evenementen. De relatie tussen cultuur en economische ontwikkeling wordt bij de uitwerking van dit onderwerp verder verduidelijkt.
Herstructurering		
Gemeente Westerkwartier	Wij constateren dat bedrijventerreinen in Westerkwartier, en in het bijzonder in Leek-Tolbert, geen expliciete vermelding hebben gekregen bij de Herstructureringsmaatschappij Drenthe-Groningen. Juist hier zijn voorbeelden te vinden waar veel winst te behalen is op het gebied van verduurzaming, bereikbaarheid, herstructurering, vestigingsklimaat en economische ontwikkeling. Wij verzoeken u daarom om bij de verdere uitwerking expliciet inzichtelijk te maken welke bedrijventerreinen in de gehele regio voor ondersteuning in aanmerking komen. Daarbij vragen wij in het bijzonder aandacht voor Leek-Tolbert en andere Westerkwartierse bedrijventerreinen waar aantoonbare kansen liggen voor herstructurering, verduurzaming en economische versterking.	De Herstructureringsmaatschappij Drenthe-Groningen richt zich op het versterken van bestaande bedrijventerreinen en vitale economische locaties in Groningen en Noord-Drenthe. Het uitvoeringsplan bevat geen limitatieve lijst van locaties. Concrete projecten worden beoordeeld op basis van uit te werken inhoudelijke criteria en regionale meerwaarde. Bedrijventerreinen in Westerkwartier, waaronder Leek-Tolbert, kunnen daarbij eveneens in aanmerking komen.
Lelylijn		
Gemeente Westerkwartier	Naast de terecht genoemde Nedersaksenlijn is ook de mogelijke Lelylijn voor Westerkwartier en de noordelijke regio een relevante langetermijnontwikkeling. Wij verzoeken u deze ontwikkeling bij de verdere uitwerking van bereikbaarheid, vestigingsklimaat en economische structuurversterking te betrekken.	Het belang van goede bereikbaarheid voor economische ontwikkeling wordt onderschreven. Het uitvoeringsplan benoemt dat grootschalige infrastructuur een belangrijke randvoorwaarde vormt voor economische structuurversterking en noemt gelet op de fase van planontwikkeling de Nedersaksenlijn. De mogelijke komst van de Lelylijn wordt eveneens gezien als een relevante ontwikkeling, maar valt gelet op planning en fasering buiten de directe uitvoeringsopdracht van de agenda.

Vrijetijdseconomie		
Gemeente Aa en Hunze	Wij constateren dat het uitvoeringsplan drie lijnen benoemt voor het versterken van de vrijetijdseconomie, maar dat concrete mogelijkheden voor kwaliteitsinvesteringen die het verblijf van bezoekers verlengen nog beperkt zijn uitgewerkt. Voor Noord-Drenthe liggen hier duidelijke kansen, onder meer via investeringen in de openbare ruimte en onderscheidende voorzieningen. Wij benadrukken dat de inzet in Noord-Drenthe primair gericht is op spreiding van bezoekers en verlenging van verblijfsduur, en dat kwaliteitsinvesteringen - zoals iconische uitkijktorens, Land Art-routes of unieke wandel- en fietsracés - hier aantoonbaar aan bijdragen. Met name in het veenkoloniale deel van de gemeente Aa en Hunze zien wij vele mogelijkheden, onder andere in de stimulering en doorontwikkeling van de vaarrecreatie waarin de aansluiting met de provincie Groningen gezocht moet worden. Wij verzoeken u daarom om dit type investeringen nadrukkelijker te positioneren in de verdere uitwerking van het MUP, zodat de kwaliteit en aantrekkingskracht van de vrijetijdseconomie in Noord-Drenthe structureel wordt versterkt.	Het uitvoeringsplan benoemt inderdaad drie ontwikkellijnen binnen de vrijetijdseconomie: erfgoedherbestemming, publiekstrekkingen en evenementen. Kwaliteitsinvesteringen die bijdragen aan een langer verblijf van bezoekers kunnen onderdeel zijn van de verdere uitwerking van deze lijnen. De concrete invulling daarvan zal plaatsvinden in de uitvoeringsfase. We nemen deze suggesties dan ook graag mee richting deze fase.
Gemeente Noordenveld Gemeente Tynaarlo	In het uitvoeringsplan worden drie lijnen genoemd om de vrijetijdseconomie te versterken: het verkennen van een erfgoedfonds, het onderzoeken van iconische publiekstrekkingen en het ontwikkelen van onderscheidende evenementen. Vanuit Noord-Drenthe zijn er duidelijke aanknopingspunten binnen deze lijnen. Tegelijkertijd zien wij in het huidige uitvoeringsplan nog te weinig concrete mogelijkheden terug om te investeren in voorzieningen die bijdragen aan het verlengen van het verblijf van bezoekers en het versterken van de kwaliteit van het aanbod. De inzet vanuit Noord-Drenthe is niet alleen gericht op het aantrekken van meer bezoekers, maar op het beter spreiden van bezoekers over het jaar en het verlengen van hun verblijf in de regio. Investeringen in de openbare ruimte kunnen hier een belangrijke bijdrage aan leveren. Te denken valt aan iconische uitkijktorens, Land Art-routes met internationale kunstenaars of een uniek wandel- of fietstracé door	Het uitvoeringsplan benoemt inderdaad drie ontwikkellijnen binnen de vrijetijdseconomie: erfgoedherbestemming, publiekstrekkingen en evenementen. Kwaliteitsinvesteringen die bijdragen aan een langer verblijf van bezoekers kunnen onderdeel zijn van de verdere uitwerking van deze lijnen. De concrete invulling daarvan zal plaatsvinden in de uitvoeringsfase. We nemen deze suggesties dan ook graag mee richting deze fase.

	of langs het water. Dergelijke investeringen vergroten de aantrekkingskracht van het gebied, zorgen voor een diverser aanbod en dragen eraan bij dat bezoekers langer verblijven en meer besteden in de regio. De gemeenteraad ziet deze mogelijkheden daarom graag nadrukkelijker benut binnen de economische agenda om de kwaliteit van de vrijetijdseconomie in Noord-Drenthe verder te versterken. In het huidige uitvoeringsplan zien wij deze kansen nog onvoldoende terug. Wij verzoeken de kwartiermaker daarom om dit type investeringen nadrukkelijker te positioneren in de verdere uitwerking van het programma.	
Noorderzijlvest en Hunze en Aa's	Door klimaatverandering zullen in Groningen en de kop van Drenthe de komende jaren nog ingrijpende landschappelijke maatregelen worden genomen, zoals de aanleg van natte natuur en het hermeanderen van beken en binnen stedelijke kernen zijn gemeenten zich meer bewust van het belang van groen en blauw voor een veilige en gezonde leefomgeving. Hier zetten wij ons, samen met gebiedspartners, voor in omdat recreatie en een gezonde leefomgeving tot een beter lokaal en regionaal resultaat zal leiden voor mens en milieu. Hoewel de vrijetijdseconomie als banenmotor wordt gezien, blijven ruimtelijk-economische (en sociale) koppelingen in relatie tot klimaat adaptieve onbenoemd in het meerjarig uitvoeringsplan. Wij adviseren u daarom om bij de inleidende tekst onder paragraaf 4.2.3 het volgende toe te voegen: 'Bij de uitvoering wordt waar mogelijk aangesloten op klimaat adaptieve gebiedsontwikkelingen, zodat koppelkansen voor een gezonde leefomgeving en vrijetijdseconomie eveneens worden benut.'	Wij danken u voor deze suggestie en nemen deze over in het uitvoeringsplan op p. 35.
Gemeente Oldambt Gemeente Pekela Provinciale Staten	Toerisme en (vaar)recreatie zijn belangrijke dragers van regionale economie, leefbaarheid en aantrekkelijkheid en dragen bij aan de brede welvaart en een aantrekkelijke regionale identiteit. In het Meerjarig Uitvoeringsplan wordt hier echter nog onvoldoende aandacht aan besteed en er ontbreekt visie op hoe de toekomstbestendigheid van de sector geborgd wordt.	Toerisme en vaarrecreatie zijn inderdaad belangrijke dragers van economische ontwikkeling, leefbaarheid en brede welvaart. Daarom is het thema Vrijetijdseconomie opgenomen als één van de drie hoofdambities binnen het uitvoeringsplan, met specifieke aandacht voor erfgoed, publiekstrekkingen en evenementen. Hiermee wordt ingezet op het versterken van de aantrekkelijkheid en het economisch potentieel van de regio.

		Bij de verdere uitwerking van dit thema zal de duurzame en toekomstbestendige ontwikkeling van de sector, in samenhang met leefomgeving, bereikbaarheid en regionale identiteit een uitgangspunt vormen. De suggestie nemen wij mee richting de uitvoeringsfase.
Gemeente Westerkwartier	Bij het thema toerisme vragen wij om nadrukkelijker aan te sluiten bij de aanwezige regionale kracht van Westerkwartier. Daarbij gaat het niet om één afzonderlijke locatie, maar om een samenhangend toeristisch profiel met landschap, erfgoed, cultuurhistorie, recreatieve routes, water, dorpen en verblijfsrecreatie. Landgoed Nienoord, met circa 300.000 bezoekers per jaar, is daarvan een sterk voorbeeld. Ook Nationaal Landschap Middag-Humsterland, de verbinding met Noord-Drenthe, erfgoedlocaties en kleinschalige recreatieve ondernemers bieden aanknopingspunten. Daarbij verzoeken wij u niet alleen de genoemde voorbeelden uit andere delen van Groningen en Noord-Drenthe uit te werken, maar ook de locaties en gebiedskwaliteiten die in de Economische Agenda zijn benoemd herkenbaar terug te laten komen in het MUP. Wij verzoeken u om in de verdere uitwerking van het toeristische programma expliciet zichtbaar te maken welke Westerkwartierse locaties, routes, ondernemers en gebiedskwaliteiten kunnen aansluiten bij de investeringen in vrijetijdseconomie.	Wij herkennen de kwaliteiten van de gemeente Westerkwartier op het gebied van toerisme en onderschrijven het belang van een gebiedsgerichte benadering. Het uitvoeringsplan kiest bewust voor een programmatische aanpak gericht op aantal onderwerpen en bevat daarom geen uitputtende lijst van locaties of projecten. Dit vraagt immers nog nadere uitwerking en ontwikkeling. Gebiedskwaliteiten, erfgoed, recreatieve netwerken en ondernemersinitiatieven uit Westerkwartier kunnen nadrukkelijk aansluiten bij de verdere uitwerking van de programmalijn vrijetijdseconomie.
Gemeente Westerkwartier	Wij dringen aan op het snel realiseren van snel internet. Het gaat hier om een voorziening die van groot belang is voor technologie, talent, toerisme, ondernemerschap, onderwijs, thuiswerken en leefbaarheid. Een hedendaags bedrijf, agrarisch bedrijf of huishouden kan niet zonder betrouwbare digitale bereikbaarheid. De 4.000 adressen die in beeld zijn moeten binnen afzienbare tijd aangesloten worden. Dat geldt ook voor de laatste overblijvende adressen waarvoor maatwerk nodig is. Gezien de eerdere rol van de provincie ligt hier tevens voor haar een taak. Volgens de bij ons beschikbare informatie telt Westerkwartier nog circa 2.000 adressen zonder aansluiting op snel internet. Wij verzoeken u daarom om voor alle resterende adressen, inclusief relatief dure maatwerk aansluitingen, een harde uitvoerings- en	Snel Internet is een essentiële randvoorwaarde voor ondernemerschap, onderwijs, innovatie, leefbaarheid en economische ontwikkeling. Om die reden is in het uitvoeringsplan een specifieke toekenning opgenomen voor het aansluiten van 4.000 resterende adressen die nog niet beschikken over een snelle internetverbinding. De verdere uitwerking, waaronder planning, financiering maatwerk en verantwoordelijkheden, vindt plaats in samenwerking met de betrokken overheden en uitvoerende partijen. Het uitvoeringsplan biedt hiervoor het kader, maar bevat geen gedetailleerde

	financieringsroute op te nemen. Daarbij hoort ook duidelijkheid over de verantwoordelijkheid, financiering en planning van de provincie en de betrokken uitvoerende partijen.	uitvoeringsplanning op adresniveau. Dat is aan de uitvoerende partijen.
Mkb		
Gemeente Aa en Hunze	Wij zien in het MUP EA nog onvoldoende hoe het midden- en kleinbedrijf (mkb) concreet kon inspelen op de mogelijkheden binnen de economische agenda. Hoewel op hoofdlijnen wordt ingegaan op thema's zoals gezondheidseconomie, vrijetijdseconomie en energie, blijft onduidelijk welke specifieke kansen hieruit voortkomen voor onze ondernemers en op welke wijze zij kunnen aansluiten bij projecten en initiatieven. Daarnaast wordt in het MUP verwezen naar mogelijke subsidieregelingen, maar zonder dat helder is aan welke voorwaarden bedrijven moeten voldoen om hiervoor in aanmerking te komen. Ook is niet duidelijk of de economische agenda zich uitsluitend richt op innovatie en prototypeontwikkeling, of dat er eveneens ruimte is voor het versterken van faciliteiten die momenteel schaars zijn in de regio en waar het mkb een rol in kon spelen. Door deze onduidelijkheden ontstaat het beeld dat het MUP wel richting geeft, maar nog onvoldoende praktische handvatten biedt voor ondernemers. Wij vinden het van belang dat het mkb daadwerkelijk kon aanhaken bij de uitvoering van de economische agenda, aangezien deze bedrijven een essentieel onderdeel vormen van de regionale economie. Wij verzoeken u daarom in de verdere uitwerking van het MUP duidelijker aan te geven welke kansen het mkb kan benutten binnen de verschillende programmalijnen en op welke wijze ondernemers kunnen aansluiten bij projecten en initiatieven. Daarnaast vragen wij u duidelijkheid te geven aan welke voorwaarden ondernemers moeten voldoen voor eventuele subsidieregelingen, en of er ruimte is voor investeringen in regionale faciliteiten die het mkb ondersteunen.	Net als u onderschrijven wij het grote belang van een sterke betrokkenheid van het mkb bij de uitvoering van de Economische Agenda. Daarom bevat het uitvoeringsplan een aparte programmalijn voor mkb-ondersteuning, met onder meer een brede mkb-regeling, de ontwikkeling van een Noordelijk Ondernemershuis en ondersteuning van gemeentelijke ondernemersfondsen. Daarnaast bieden programmalijnen zoals investeren in regiocentra, gezondheidseconomie, energie, vrijetijdseconomie en digitalisering kansen voor ondernemers om aan te sluiten bij innovatie-, ontwikkel- en investeringsprojecten. Wij begrijpen de behoefte aan meer duidelijkheid over subsidieregelingen en voorwaarden. Het meerjarig uitvoeringsplan beschrijft de strategische koers en investeringsrichtingen; de concrete regelingen, voorwaarden en openstellingen vragen nadere uitwerking. Wij nemen uw oproep om duidelijkheid en heldere communicatie dan ook graag mee naar de volgende fase. Daarbij richt de Economische Agenda zich nadrukkelijk niet alleen op innovatie en prototypeontwikkeling, maar ook op het versterken van het regionale ondernemingsklimaat, het verdienvermogen van bestaande bedrijven en de voorzieningen die daarvoor nodig zijn.
Gemeente Midden-Groningen	Een sterk en toekomstbestendige midden- en kleinbedrijf (mkb) is cruciaal voor het behalen van de doelstellingen van de Economische Agenda. Het mkb vormt de ruggengraat van de	Wij onderschrijven het belang van een sterk mkb voor regionale economische ontwikkeling. Daarom bevat het uitvoeringsplan specifieke mkb-ondersteuningsinstrumenten, zoals een brede

	regionale economie en is een belangrijke aanjager van innovatie, werkgelegenheid en brede welvaart. Hoewel in het uitvoeringsplan ondersteuning van kleine ondernemers wordt benadrukt, zien wij dat de focus nu met name ligt op grotere initiatieven. Wij maken ons zorgen dat de concentratie van investeringen rond hubs, het werken met een triple helix en de gevraagde cofinanciering het zullen bemoeilijken voor het mkb om te profiteren van de effecten van de Economische Agenda. Wij zouden graag zien dat wordt gemeten in hoeverre er sprake is van synergie, zodat duidelijk is in hoeverre het mkb ook profiteert van de Economische Agenda. Hoewel kan worden geleerd van Eindhoven, is de vergelijking scheef; Groningen is een aanzienlijk minder kapitaalkrachtige regio.	mkb-regeling en de ontwikkeling van een Noordelijk Ondernemershuis. De inzet op hubs, samenwerking en cofinanciering is niet bedoeld om kleinere ondernemers uit te sluiten, maar juist om kennis, netwerken en investeringen beter toegankelijk te maken voor bedrijven in de gehele regio. Daarnaast delen wij het belang van inzicht in de effecten van de Economische Agenda voor het mkb. Binnen de monitoring en evaluatie wordt aandacht besteed aan de regionale doorwerking van investeringen en de bijdrage aan ondernemerschap, werkgelegenheid en economische structuurversterking. De verwijzing naar Eindhoven betreft daarbij geen blauwdruk, maar is een inspiratiebron voor regionale samenwerking en innovatie.
Gemeente Midden-Groningen	Tot slot vragen wij aandacht voor kwesties die buiten de Economische Agenda vallen, maar wel impact hebben op de uitvoering daarvan, zoals het oplossen van de netcongestie en het verbeteren van het openbaar vervoer.	Randvoorwaarden als netcongestie, bereikbaarheid en openbaar vervoer zijn cruciaal. Zij hebben grote invloed op het vestigingsklimaat, het functioneren van bedrijven en de aantrekkelijkheid van de regio voor werknemers en bezoekers. Hoewel ze buiten het bereik van de agenda vallen zal het belang ervan steeds worden benadrukt. Ook in het uitvoeringsplan is dit wederom gedaan en benoemd. Vanuit de Economische Agenda zal dan ook blijvend worden aangedrongen op de realisatie van de genoemde randvoorwaarden bij alle daarvoor verantwoordelijke partijen.
Gemeente Oldambt Provinciale Staten	Een sterke en toekomstbestendige mkb-sector is cruciaal voor het behalen van de doeltellingen van de EA. Het mkb vormt de ruggengraat van de regionale economie en is een belangrijke aanjager van innovatie, werkgelegenheid en brede welvaart. In het MUP krijgt het mkb momenteel onvoldoende aandacht; de focus ligt nu vooral op grotere initiatieven. Het is van belang dat Nij Begun effecten meer rechtstreeks ten goede komen aan ondernemers.	Het mkb vormt zoals hiervoor gezegd een belangrijke motor voor innovatie, werkgelegenheid en brede welvaart. Daarom bevat het uitvoeringsplan specifieke maatregelen gericht op het mkb, waaronder een brede mkb-regeling, ondersteuning van gemeentelijke ondernemersfondsen en de ontwikkeling van een Noordelijk Ondernemershuis. Wij herkennen dan ook niet het gebrek aan aandacht voor het mkb en het beeld dat de Economische Agenda zich uitsluitend richt op grotere initiatieven. Juist door te investeren in een sterker

		economisch ecosysteem, betere ondersteuning en meer ontwikkelkracht bijvoorbeeld in de regiocentra worden de randvoorwaarden voor het mkb volop versterkt. De inzet is erop gericht dat de effecten van Nij Begun breed landen in de regio en bijdragen aan een sterker verdienvermogen van zowel grote als kleine bedrijven.
Gemeente Stadskanaal	Wij herhalen onze zorg die wij in onze eerdere zienswijze op de Economische Agenda naar voren hebben gebracht: het MUP richt zich op brede, regionale investeringen, maar dient volgens ons merkbaar te worden in het dagelijks leven van onze inwoners. Wij vinden het daarom van belang dat het MUP niet uitsluitend leidt tot concentratie van investeringen rond bestaande economische hotspots, maar juist bijdraagt aan perspectief in gebieden die onder druk staan. Uit de economische analyse bleek al eerder dat de brede welvaart in veel gebieden, met name in Noord-, Midden- en Oost-Groningen, onder druk staat. Wij benadrukken het belang van gerichte ondersteuning van het mkb in kleinere gemeenten en specifieke programma's voor plattelandsontwikkeling.	Het mkb vormt zoals hiervoor gezegd een belangrijke motor voor innovatie, werkgelegenheid en brede welvaart. Daarom bevat het uitvoeringsplan specifieke maatregelen gericht op het mkb, waaronder een brede mkb-regeling, ondersteuning van gemeentelijke ondernemersfondsen en de ontwikkeling van een Noordelijk Ondernemershuis. Wij herkennen niet het beeld dat de Economische Agenda zich uitsluitend richt op grotere initiatieven. Juist door te investeren in een sterker economisch ecosysteem, betere ondersteuning en meer ontwikkelkracht worden ook de randvoorwaarden voor het mkb versterkt. De inzet is erop gericht dat de effecten van Nij Begun breed landen in de regio en bijdragen aan een sterker verdienvermogen van zowel grote als kleine bedrijven. Bovendien stelt zowel de Economische Agenda zelf als het uitvoeringsplan dat er nadrukkelijke aandacht is voor de economische ontwikkeling van Noord-, Midden- en Oost-Groningen. Met initiatieven als het masterplan Regiocentra investeren we naar omvang en urgentie van de opgave en landen investeringen juist daar waar brede welvaart onder druk staat.
Gemeente Stadskanaal	De klankbordgroep uit haar zorgen over het vinden van voldoende gekwalificeerd personeel voor de uitvoering van de maatregelen. Het dient voorkomen te worden dat maatregelen vertraging oplopen door onvoldoende arbeidskrachten. De klankbordgroep ziet hier sterk de relatie met de sociale agenda.	Wij herkennen dat de beschikbaarheid van voldoende gekwalificeerd personeel een belangrijke randvoorwaarde is voor een succesvolle uitvoering van de agenda. Talentontwikkeling en arbeidsmarktversterking vormen daarom een van de centrale programmalijnen binnen het uitvoeringsplan. Daarbij wordt nadrukkelijk de verbinding gezocht met de Sociale Agenda.

Gemeente Westerkwartier	Het is een goed plan om de mkb-ondersteuning gebiedsgericht en laagdrempelig uit te werken. Wij vragen bijzondere aandacht voor lokale ondernemingen op onze bedrijventerreinen, zzp'ers, agrarische bedrijven en ondernemers in dorpen en kernen. Ook breken wij een lans voor familiebedrijven. Deze bedrijven leveren vaak een grote bijdrage aan economische duurzaamheid, lokale binding, werkgelegenheid en stabiliteit in regionale economieën. Wij verzoeken u daarom om het begrip familiebedrijf herkenbaar een plek te geven in het plan. De plaats en functie van lokale ondernemersfondsen verdienen verduidelijking. Daarbij gaat het om de vraag wie waarover gaat, hoe deze fondsen worden gevoed, hoe zij zich verhouden tot bestaande instrumenten en hoe wordt voorkomen dat middelen versnipperen zonder aantoonbare impact.	Wij onderschrijven het belang van een toegankelijke en gebiedsgerichte ondersteuning van het mkb. De instrumenten binnen de Economische Agenda zijn bedoeld voor ondernemers in de gehele regio, waaronder ook zzp'ers, agrarische ondernemers, familiebedrijven en bedrijven op bedrijventerreinen en in dorpen en kernen. Bij de verdere uitwerking wordt waar nodig rekening gehouden met de verschillende behoeften van deze doelgroepen. Ook delen wij het belang van heldere kaders voor ondernemersfondsen. Het uitvoeringsplan voorziet in ondersteuning van ondernemersfondsen als instrument voor lokaal ondernemerschap en samenwerking. De inrichting, verantwoordelijkheden en samenhang met bestaande instrumenten worden in de uitvoeringsfase nader uitgewerkt. Ook zijn er in de regio al goede voorbeelden van gemeentelijke ondernemersfondsen waar onderling van geleerd kan worden.
Provinciale Staten	Ambities winnen aan kracht wanneer zij worden vertaald naar helder geformuleerde plannen, voorzien van concrete tijdspaden en duidelijke verantwoordelijkheidsverdeling. Dit draagt bij aan zowel de uitvoerbaarheid als de controleerbaarheid van het beleid. Beschikbare middelen moeten evenwichtig worden ingezet, met oog voor verschillende opgaven binnen de regio. Een zorgvuldige verdeling over regio's is noodzakelijk om te waarborgen dat de EA bijdraagt aan brede welvaart in de gehele provincie Groningen en in Noord-Drenthe. Het belang van samenhang en integraliteit dient te worden benadrukt. Economische ontwikkeling staat niet op zichzelf, maar raakt direct aan sociale en ecologische vraagstukken wat vraagt om integraliteit Houd daarbij rekening met verschillen tussen Stad en Ommeland en sluit aan bij de specifieke kansen en opgaven. Zet daarbij zoveel mogelijk in op synergie en maak gebruik van organisaties, bedrijven en initiatieven die al bestaan, om op die manier te versnellen in het	Een doelgerichte uitvoering met heldere prioriteiten, een goede governance en een transparante monitoring is cruciaal. Het uitvoeringsplan bevat daarom een programmatische aanpak, waarbij de verdere concretisering en uitwerking plaatsvindt via de jaarlijkse jaarplannen en de monitoring- en evaluatiesystematiek. Daarnaast sluit de Economische Agenda nadrukkelijk aan bij de uitgangspunten van brede welvaart, integraliteit en regionale spreiding. Bij de uitvoering wordt rekening gehouden met de verschillende kwaliteiten en opgaven van de stad Groningen, Noord-Drenthe en de opgave in Noord-, Midden- en Oost-Groningen. Er wordt zoveel mogelijk aangesloten bij bestaande initiatieven, netwerken en organisaties. Inzet is gericht op economische structuurversterking, zodat effecten van Nij Begun ook na afloop van de investeringsperiode blijvend bijdragen aan de ontwikkeling en leefbaarheid van de regio. Dit doen we onder meer door revolverendheid van in ieder

	vergroten van brede welvaart in het hele gebied. Nij Begun moet meer zijn dat een subsidiepot die na 30 jaar eindigt. Het moet daadwerkelijk bijdragen aan het leggen van een sterk fundament waarop Groningen en Noord-Drenthe tot in de verre toekomst kunnen voortbouwen.	geval een deel van de middelen tot een belangrijk principe te maken. Op deze manier is er ook na 30 jaar nog ruimte voor investeringen.
Onderwijs & Arbeidsmarkt		
Gemeente Aa en Hunze Gemeente Noorderveld	In het MUP staan voorbeelden van onderwijsprogramma's, evenementen en initiatieven die mogelijk in aanmerking komen voor financiering. Daarbij worden onder andere enkele Groningse evenementen en programma's aangehaald. Wij begrijpen dat een deel van deze initiatieven – waar mogelijk – ook in Noord-Drenthe kan worden uitgerold. Tegelijkertijd vinden wij het voor de herkenbaarheid en regionale balans belangrijk dat ook Drentse initiatieven expliciet worden benoemd. De Economische Agenda richt zich immers op het gehele gebied, waaronder Noord-Drenthe. In de regio zijn al verschillende initiatieven actief die goed aansluiten bij de doelstellingen van de agenda. Zo vervult Ik Ben Drents Ondernemer een belangrijke rol als eerstelijns adviesorganisatie voor ondernemers en pakt deze organisatie onder andere het thema cybersecurity op, waarbij waar mogelijk samenwerking wordt gezocht met de Hanze Hogeschool. Daarnaast zijn er diverse onderwijsprogramma's die zich richten op techniek in het (basis)onderwijs, zoals Sterk Techniekonderwijs en Techkwadraat. Ook op het gebied van evenementen zijn er initiatieven die bijdragen aan de aantrekkelijkheid van de regio, zoals FestivalderAa, dat jaarlijks veel bezoekers uit Noord-Nederland trekt. Wij stellen daarom voor om, waar passend, ook dit soort Drentse initiatieven te benoemen in de definitieve versie van het MUP, zodat duidelijker zichtbaar wordt dat de agenda het gehele gebied omvat en bestaande regionale initiatieven versterkt.	Wij onderschrijven het belang van een goede regionale balans en herkenbaarheid binnen de Economische Agenda. De genoemde voorbeelden in het uitvoeringsplan zijn illustratief bedoeld en vormen zeker geen limitatieve opsomming van initiatieven die voor ondersteuning in aanmerking komen. Het uitvoeringsplan is ten aanzien van (technische) onderwijsinitiatieven aangevuld in paragraaf 4.2.2. Een aanvulling ten aanzien van initiatieven die bijdragen aan de aantrekkelijkheid van de regio is te vinden in paragraaf 4.2.3. Bij de verdere uitwerking wordt nadrukkelijk aangesloten bij bestaande initiatieven en netwerken in zowel Groningen als Noord-Drenthe. Daarbij zullen ook relevante Drentse voorbeelden en samenwerkingen worden betrokken.

Gemeente Stadskanaal	De klankbordgroep heeft in haar eerdere zienswijze haar zorgen geuit over het wegtrekken van HBO- en WO-geschoold personeel uit de regio en is verheugd dat hier aandacht voor is in het MUP.	Dank voor uw reactie.
Gemeente Westerkwartier	De Economische Agenda is gericht op structurele economische ontwikkeling. Evenementen kunnen daaraan bijdragen wanneer zij terugkerend zijn, ondernemerschap versterken, bezoekersstromen spreiden, bestedingen in de regio vergroten en het profiel van Groningen en Noord-Drenthe duurzaam versterken. Wij verzoeken u daarom om de inzet op evenementen niet te beperken tot eenmalige activiteiten, maar vooral te richten op evenementen en programmalijnen met blijvende economische, toeristische en maatschappelijke meerwaarde. In dat licht stellen wij voor de bijvoeging "eenmalig" te schrappen.	Wij onderschrijven dat evenementen vooral van waarde zijn wanneer zij bijdragen aan structurele en blijvende economische ontwikkeling, regionale profilering en een aantrekkelijk vestigings- en leefklimaat. Het uitvoeringsplan richt zich daarom op evenementen die een duurzame bijdrage leveren aan ondernemerschap, bezoekersaantallen en brede welvaart. Naar aanleiding van deze reactie wordt de formulering verduidelijkt tot “uniek”, zodat beter tot uitdrukking komt dat de focus ligt op evenementen met blijvende economische en maatschappelijke meerwaarde, zie p. 44 van het uitvoeringsplan.
Profilering		
Gemeente Aa en Hunze Gemeente Noordenveld Gemeente Tynaarlo	Om het imago van de regio te versterken en dit beter onder de aandacht te brengen bij de buitenwereld, wordt binnen de Economische Agenda ingezet op een samenwerking met Groningen & Partners, die jaarlijks financieel wordt ondersteund. In het MUP wordt echter nog onvoldoende duidelijk hoe de samenwerking met Marketing Drenthe hierin wordt vormgegeven. De gemeenteraden van Aa en Hunze, Noordenveld en Tynaarlo vinden het belangrijk dat partijen met een vergelijkbare doelstelling elkaar versterken en niet langs elkaar heen werken. Daarom vernemen wij graag of Marketing Drenthe (deels) onderdeel wordt van deze samenwerking, of dat zij ook een rol en mogelijk budget krijgen om het (Noord-)Drentse verhaal richting de buitenwereld te blijven vertellen. Om versnippering te voorkomen en de effectiviteit van regiomarketing te vergroten, ontvangen wij graag een nadere toelichting op hoe de samenwerking tussen deze partijen wordt georganiseerd en geborgd binnen het MUP.	Het belang van een goede afstemming tussen partijen die zich bezighouden met regiomarketing en profilering is cruciaal. De inzet binnen de Economische Agenda is gericht op het versterken van het gezamenlijke verhaal van Groningen en Noord-Drenthe, waarbij samenwerking met bestaande organisaties en netwerken een belangrijk uitgangspunt is. De concrete invulling van de samenwerking, waaronder de rol van Marketing Drenthe, wordt in de uitvoeringsfase nader uitgewerkt. Daarbij is het uitgangspunt dat partijen elkaar versterken, doublures worden voorkomen en de beschikbare middelen zo effectief mogelijk worden ingezet. Naar aanleiding van deze reactie wordt de formulering in het uitvoeringsplan ten aanzien van de samenwerking tussen Groningen & Partners en Marketing Drenthe aangepast (zie.4.2.5.)

Overige onderwerpen		
Gemeente Westerkwartier	In onze visie moet energie breder worden benaderd dan alleen nieuwe opwek en infrastructuur. Energiereductie is minstens zo belangrijk: meer kunnen doen met minder energie. Wat niet wordt verbruikt, hoeft ook niet te worden opgewekt of getransporteerd. Juist bij netcongestie is energiebesparing ook economische structuurversterking. Wij verzoeken u daarom om energiereductie expliciet op te nemen als ontwikkelspoor, bijvoorbeeld bij bedrijventerreinen, mkb, circulaire economie en de verbinding met de Sociale Agenda.	Binnen het uitvoeringsplan wordt ingezet op verduurzaming, innovatie en versterking van het verdienvermogen van bedrijven, waarbij ook energiereductie een belangrijke rol speelt. Dit sluit aan bij de opgaven rond netcongestie, circulaire economie en de verduurzaming van het mkb. Energiereductie wordt daarmee beschouwd als een integraal onderdeel van de energietransitie en economische structuurversterking. Naar aanleiding van uw reactie is dit explicieter gemaakt in het uitvoeringsplan op p.20.
Gemeente Westerkwartier	Er liggen meer kansen voor de landbouw, in het bijzonder door innovatie, digitalisering, robotisering, AI en toepassing van nieuwe technieken. Westerkwartier kent sterke landbouwkundige, agrarisch-economische en landschappelijke kwaliteiten. Wij verzoeken u deze kansen nadrukkelijker te betrekken bij de verdere uitwerking van technologie, talent en regionale economie.	De Economische Agenda onderkent het belang van landbouw als economisch ecosysteem. Binnen de ambitie technologie wordt expliciet aandacht besteed aan digitalisering, datagedreven landbouw, precisietechnologie en innovatie in de agrofoodsector. De door u genoemde kansen sluiten hierbij aan en worden betrokken bij de verdere uitwerking van zowel het thema Landbouw als de uitwerking van andere thema's waar kansen voor de agrarische sector liggen.
Gemeente Westerkwartier	Internationalisering krijgt in verbinding met de Economische Agenda aandacht. Wij zien dat verband zeker. Daarbij denken wij niet alleen aan werving van buitenlandse bedrijven, maar ook aan samenwerking op het gebied van technologie, talent en toerisme, waaronder kennisinstellingen, onderwijs, onderzoek, erkenning van kwalificaties en antwoorden op demografische krimp. Onze hoger onderwijsinstellingen kunnen niet zonder internationalisering waar het gaat om schaars talent.	Wij onderschrijven het belang van internationalisering onderschreven. In hoofdstuk 7.4 van het uitvoeringsplan wordt Internationalisering nadrukkelijk gekoppeld aan technologie, talent, kennisontwikkeling en economische samenwerking. De door u genoemde aspecten worden herkend en meegenomen in de verdere uitwerking.
Gemeente Westerkwartier	Afsluitend benadrukken wij dat Westerkwartier constructief wil bijdragen aan Nij Begun. Juist daarom vragen wij om een definitief MUP dat niet alleen ambitieus is, maar ook concreet, evenwichtig, controleerbaar en herkenbaar voor onze inwoners.	Hartelijk dank voor uw reactie, wij waarderen uw uitgestoken hand en kijken uit naar de langjarige samenwerking.
Gemeente Stadskanaal	Wij betreuren het dat wij geen (voorlopige) toekenning voor een investering terugzien voor onze eigen regio voor de ontwikkeling van het voormalige Philipsterrein in Stadskanaal (bedrijventerrein en regiocentrum Dideldom). De aanvraag namens onze gemeente	Het uitvoeringsplan bevat op dit moment inderdaad geen aanvullende gebiedsgerichte toekenningen voor specifiek ingediende initiatieven. Wel worden met bijvoorbeeld het masterplan regiocentra, het Masterplan Campussen en de

	biedt kansen voor de bredere regio. Het ontbreken van een (voorlopige) toekenning maakt het voor onze gemeente lastiger om strategische keuzes te maken.	bijdrage aan de HMDG belangrijke stappen gezet die ook voor de genoemde ontwikkelingen in Stadskanaal van groot belang zijn of kunnen zijn. Zo krijgt de rol van de Economische Agenda als ontwikkelmotor steeds meer vorm. Waarbij steeds meer initiatieven op basis van uitwerking, haalbaarheid en bijdrage aan de doelstellingen worden beoordeeld via afzonderlijke toekomstige instrumenten vanuit de Economische Agenda.
Noorderzijlvest + Hunze en Aa's	Daarom wordt geadviseerd om in het uitvoeringsplan expliciet vast te leggen dat water en bodem sturend, het veranderende klimaat en de waterveiligheid ordenend zijn voor alle ontwikkelingen die vanuit Nij Begun worden gestimuleerd of ondersteund. Niet als vrijblijvend aandachtspunt, maar als algemeen geldend principe, afwegingskader en vertrekpunt bij ambities, programma's en individuele initiatieven.	Wij onderschrijven het belang van water en bodem, klimaatadaptatie en waterveiligheid als randvoorwaarden voor duurzame economische ontwikkeling. Bij de uitwerking en beoordeling van programma's en initiatieven wordt nadrukkelijk rekening gehouden met deze uitgangspunten, in samenhang met de geldende ruimtelijke en beleidsmatige kaders van de betrokken en verantwoordelijke overheden. Dit is nog eens extra benadrukt en explicieter gemaakt in hoofdstuk 3 van het uitvoeringsplan.
Noorderzijlvest + Hunze en Aa's	Wij adviseren u onderstaand concreet tekstvoorstel op te nemen, in een eigen kader of als een algemeen kader stellende tekst, in het MUP. "Water, bodem en klimaat als ordenende principes". De Economische Agenda Nij Begun richt zich op het versterken van de brede welvaart in Groningen en Noord-Drenthe. Dit gebeurt binnen de fysieke en ecologische grenzen van de regio. Water, bodem, klimaatadaptatie en waterveiligheid vormen daarbij geen afzonderlijk thema, maar geven ordenende principes en onvoorwaardelijke randvoorwaarden voor alle economische ontwikkelingen en duurzame investeringen die vanuit deze agenda worden gestimuleerd of ondersteund. De kwaliteit en draagkracht van de bodem, de beschikbaarheid van voldoende en schoon water, de gevolgen van klimaatverandering en waterveiligheid bepalen in hoge mate welke ontwikkelingen mogelijk, verantwoord en toekomstbestendig zijn. Zo neemt door klimaatverandering de druk op het watersysteem toe, de vraag naar (zoet)water groeit, de bodem daalt en de zeespiegel stijgt. Zoetwaterbeschikbaarheid en waterveiligheid zijn daarmee geen vanzelfsprekendheid meer, maar vraagt om duurzame bewuste keuzes op het gebied van besparing, hergebruik, efficiënt gebruik en kwaliteitsverbetering. Dit betekent	Wij danken u voor deze suggestie en nemen deze in aangepaste vorm over in het uitvoeringsplan in hoofdstuk 3. Het inhoudelijke voorstel zal bovendien worden meegenomen richting de uitvoeringsfase van de agenda.

	dat het principe water en bodem sturend, het veranderende klimaat en waterveiligheid als ordenend kader gelden voor: • de uitwerking van alle ambities en thema's binnen de Economische Agenda Nij Begun; • de ruimtelijke inpassing en herstructurering van bestaande en nieuwe ontwikkelingen; • de vroegtijdige beoordeling en ondersteuning bij initiatieven en programma's. Initiatieven en ontwikkelingen dienen daarvoor aantoonbaar bij te dragen aan: • een zorgvuldig duurzaam en efficiënt gebruik van zoetwater; • het behoud en versterken van bodem- en waterkwaliteit; • klimaatadaptatie en -bestendigheid; • ruimtelijke kwaliteit, veiligheid en leefbaarheid. De omgevingsvisies van provincies en gemeenten en de waterbeheerprogramma's van de waterschappen vormen hierbij het primaire beleids- en afwegingskader. Initiatieven die hierop aansluiten en hierin aantoonbaar eigen verantwoordelijkheid nemen, kunnen via Nij Begun verder worden ontwikkeld en ondersteuning krijgen. Door water, bodem, klimaat en veiligheid expliciet als vertrekpunt te nemen, draagt de Economische Agenda bij aan een duurzaam robuuste, toekomstbestendige economie die past binnen de draagkracht van het gebied en versterking mogelijk maakt voor de brede welvaart op de lange termijn.	
Gemeente Aa en Hunze Gemeente Noordenveld Gemeente Tynaarlo	In het MUP staat dat de Economische Agenda het initiatief van de provincie Groningen voor de aanleg van snel internet (glasvezel) wil ondersteunen tot een maximaal bedrag van 25 miljoen euro. Met deze inzet worden circa 4.000 adressen aangesloten op glasvezel en wordt voor 1.000 adressen een maatwerkoplossing ontwikkeld. De gemeenteraden van Aa en Hunze Noordenveld en Tynaarlo vragen zich af of deze aanpak, indien de provincie Drenthe besluit hierbij aan te sluiten, ook van toepassing kan zijn voor adressen in Noord-Drenthe. Ook in dit deel van de regio zijn nog adressen die niet zijn aangesloten op een glasvezelnetwerk en waar mogelijk sprake is van onrendabele aansluitingen. In dat geval zou het	Volledige digitale bereikbaarheid van de Nij Begun-regio is cruciaal voor het bereiken van onze doelen. De in het uitvoeringsplan opgenomen investering sluit aan bij het bestaande initiatief van de provincie Groningen om resterende adressen zonder snelle internetverbinding aan te sluiten. Overigens geldt dat voor een deel van de onrendabele aansluitingen (1.000) buiten de genoemde bijdrage nog een maatwerkoplossing moet worden gevonden. Dit zou ook het geval kunnen zijn voor eventuele Noord-Drentse onrendabele aansluitingen.

	wenselijk zijn dat deze adressen onderdeel kunnen worden van een gezamenlijke aanpak, bijvoorbeeld door gezamenlijk aan te besteden of door maatwerkoplossingen te ontwikkelen voor deze onrendabele adressen. De gemeenteraden ontvangen graag een nadere toelichting op de mogelijkheden om ook Noord-Drentse adressen in deze regeling te betrekken, wanneer provincie en gemeenten besluiten hier cofinanciering voor beschikbaar te stellen. Wij zien graag terug in het MUP dat deze optie expliciet openblijft, zodat voor Noord-Drenthe een gezamenlijke oplossing kan worden gerealiseerd.	Indien de provincie Drenthe en betrokken gemeenten besluiten aan te sluiten en hiervoor cofinanciering beschikbaar stellen, kan worden verkend op welke wijze ook resterende adressen in Noord-Drenthe onderdeel kunnen worden van een gezamenlijke aanpak. Dit is tekstueel aangepast in 4.2.1 onder het onderdeel 'snel internet' van het uitvoeringsplan.
--	---	---

Afzender	Ingekomen reactie	Reactie kwartiermaker en opvolging in de Economische Agenda
2. Leesbaarheid		
Gemeente Aa en Hunze Gemeente Oldambt Provinciale Staten	De huidige formulering rondom 'uitval van vrouwen' klinkt medisch en negatief. We spreken liever over 'het versterken van duurzame inzetbaarheid rondom zwangerschap en overgang'. Het versterken van duurzame inzetbaarheid van vrouwen draagt namelijk bij aan gelijke kansen en een toekomstbestendige regionale economie.	Wij danken u voor uw suggestie en nemen deze over in het uitvoeringsplan onder het kopje concrete AI-toepassingen.
Gemeente Westerkwartier	Het begrip campus levert door de huidige definitie verwarring op. De definitie lijkt vooral uit te gaan van klassieke campusontwikkeling rond fysieke kennislocaties. Wij vinden het belangrijk dat Nij Begun ook ruimte biedt aan bredere thematische ontwikkelplekken en netwerken waarin onderwijs, ondernemers, maatschappelijke organisaties en overheden samenwerken aan concrete regionale opgaven. Voor Westerkwartier liggen dergelijke kansen rond landbouw, landschap, natuur, toerisme, erfgoed, praktijkgericht onderwijs, circulariteit en energiereductie. Denk aan verbindingen tussen BoerenNatuur, weidevogel- en coulisselandschappen, Nationaal	Het begrip 'campus' kan verschillende interpretaties oproepen. Binnen de Economische Agenda beschikt een goed functionerende campus over vier kernelementen: 1. Focus op R&D en/of technologie-gedreven activiteiten van bedrijven; 2. Goede huisvesting en hoogwaardige onderzoeksfaciliteiten. 3. Aanwezigheid van een mbo-, hbo- en/of wo-instelling als kennisdrager; 4. Actieve en open innovatie. Daarbij gaat het in eerste instantie nadrukkelijk om fysieke campussen en houden wij vast aan de gestelde definitie.

	Landschap Middag-Humsterland, Nienoord, erfgoedtoerisme en Campus Leek-Rodenburg. Wij verzoeken u daarom om de ondersteuning niet te beperken tot een smalle campusdefinitie, maar ook thematische ontwikkelplekken, praktijknetwerken en regionale samenwerkingen mogelijk te maken wanneer zij aantoonbaar bijdragen aan talentontwikkeling, innovatie, brede welvaart en economische structuurversterking.	Het is daarbij van belang om te benadrukken dat het gaat om een zogenaamd open systeem. Dat wil zeggen dat in de uitvoering nadrukkelijk ruimte geboden wordt aan nieuwe of andere initiatieven die aantoonbaar bijdragen aan de doelstellingen van de Economische Agenda.
Noorderzijlvest + Hunze en Aa's	Wij adviseren u om in de volgende tekst de volgorde van de zin anders te ordenen en de daarmee de nadruk te leggen op de werkelijke maatschappelijke opgaven waar het in de basis om dient te gaan. De tekst op p. 38 onder het kopje Landbouw. Tekstvoorstel: 'Door in het uitvoeringsplan in te zetten op duurzame maatschappelijke opgaven zoals voedselzekerheid, waterbeheer en klimaatadaptatie, werken we ook aan toekomstbestendige landbouwkundige verdienmodellen, innovatie en een veerkrachtig landelijk gebied.'	Wij danken u voor uw reactie en nemen deze tekstsuggestie over in het uitvoeringsplan.

Afzender	Ingekomen reactie	Reactie kwartiermaker en opvolging in de Economische Agenda
3. Financiën		
Inzicht		
Gemeente Aa en Hunze	Het inzichtelijk maken van financiële consequenties voor de Economische Agenda wanneer projecten als kansrijk worden beoordeeld. In het bijzonder voor kapitaalintensieve initiatieven, zoals waterstoffabriek of een mogelijke structurele samenwerking met EZK en Lifelines. Wij verzoeken u om bij kansrijke projecten een financiële doorkijk te verstrekken, inclusief een indicatie van de mogelijke bijdrage vanuit de Economische Agenda en de beoogde inzet van middelen.	Transparantie over de financiële consequenties van kansrijke projecten is essentieel. Het meerjarig uitvoeringsplan bevat echter nog geen projectgebonden financieringsbesluiten. De omvang van bijdragen vanuit de Economische Agenda wordt per initiatief of te ontwikkelen instrument of regeling beoordeeld op basis van uitwerking, haalbaarheid, cofinanciering en bijdrage aan de doelstellingen van de agenda. Via de reguliere verantwoordings- en monitoringscyclus geeft de Economische Agenda steeds inzicht in de inzet van middelen en

	Daarnaast willen wij u verzoeken om duidelijk aan te geven wat er met middelen gebeurt als projecten niet doorgaan of vertraging oplopen	de voortgang van projecten. Wanneer projecten niet doorgaan of vertraging oplopen, blijven de gereserveerde middelen beschikbaar voor bijstelling binnen de doelstellingen en kaders van de Economische Agenda. Dit is verduidelijkt op p. 59 van het uitvoeringsplan.
Gemeente Stadskanaal	De klankbordgroep vindt dat geld dat niet besteed wordt omdat er bijvoorbeeld vertraging is opgelopen bij een maatregel, beschikbaar dient te blijven voor de regio. Niet bestede middelen dienen daarom niet terug te vloeien naar de algemene middelen van het Rijk. Wij betreuren het dat hierover geen passage is opgenomen in het MUP.	Via de reguliere verantwoordings- en monitoringscyclus geeft de Economische Agenda inzicht in de inzet van middelen en de voortgang van projecten. Wanneer projecten niet doorgaan of vertraging oplopen, blijven de gereserveerde middelen beschikbaar voor bijstelling binnen de doelstellingen en kaders van de Economische Agenda en vloeien daarmee niet automatisch terug naar de algemene middelen van het Rijk. Dit is verduidelijkt op p. 59 van het uitvoeringsplan.
Criteria		
Gemeente Aa en Hunze	Ook zouden wij graag zien dat criteria worden vastgelegd wanneer een initiatief van ontwikkelbudget naar uitvoeringsbudget gaat.	Het uitvoeringsplan beschrijft de hoofdlijnen van de werkwijze wanneer een initiatief rijp is om van ontwikkel- naar uitvoeringsbudget te gaan. Daarbij wordt gekeken naar haalbaarheid, regionale meerwaarde, uitvoeringsgereedheid, cofinanciering en de bijdrage aan de doelstellingen van de agenda. De beoordelingscriteria worden verder uitgewerkt in de uitvoeringsfase en per financieringsinstrument.
Verdeling middelen		
Gemeente Aa en Hunze Gemeente Noordenveld Gemeente Tynaarlo	De gemeenteraden van Aa en Hunze, Noordenveld en Tynaarlo ondersteunen het initiatief om extra middelen beschikbaar te stellen voor de Herstructureringsmaatschappij Drenthe-Groningen. De inzet van deze organisatie kan een belangrijke bijdrage leveren aan het revitaliseren, herstructureren en toekomstbestendig maken van bedrijventerreinen. Dit is essentieel om de economische structuur van de regio te versterken en zorgvuldig met de schaarse ruimte om te gaan. In het MUP wordt echter aangegeven dat de middelen vanuit de Economische Agenda, waaronder de gereserveerde 10 miljoen	Herstructurering en revitalisering van bestaande bedrijventerreinen is van belang voor een toekomstbestendige regionale economie. De Herstructureringsmaatschappij Drenthe-Groningen (HMDG) is actief in zowel Groningen als Drenthe en zet haar reguliere middelen in binnen het gehele werkgebied. De aanvullende middelen vanuit Nij Begun zijn echter bedoeld om bij te dragen aan de specifieke opgaven op het gebied van brede welvaart en economische structuurversterking in Groningen en Noord-Drenthe met een eerste nadruk op Midden-, Noord- en Oost-Groningen in lijn met de opdracht die de kwartiermaker via de Economische Agenda kreeg.

	euro uit Nij Begun, primair worden ingezet in Midden-, Noord- en Oost-Groningen. Hoewel wij begrijpen dat de opgaven op het gebied van brede welvaart daar groter zijn, willen wij benadrukken dat de urgentie op dit gebied in Noord-Drenthe minstens zo groot is en op onderdelen mogelijk zelfs urgenter wordt. In de komende jaren worden in Noord-Drenthe namelijk geen of slechts zeer beperkt nieuwe bedrijventerreinen ontwikkeld. Dit betekent dat economische groei en de vestiging van nieuwe bedrijvigheid grotendeels moeten worden opgevangen binnen de bestaande terreinen. Tegelijkertijd staat de regio, als onderdeel van de Regio Groningen-Assen en aangewezen als NOVEX-gebied, voor een forse ruimtelijke opgave waarin naast woningbouw ook ruimte voor bedrijvigheid nodig blijft. Juist daarom is herstructurering van bestaande bedrijventerreinen in Noord-Drenthe noodzakelijk. Wij verzoeken daarom om in de definitieve versie van het uitvoeringsplan aan te passen dat de inzet van deze middelen niet primair wordt gericht op Midden-, Noord- en Oost-Groningen, maar beschikbaar is voor het gehele gebied waarop de economische agenda betrekking heeft. Dit sluit beter aan bij de regionale opgaven en bij de wijze waarop ook de cofinanciering vanuit de provincies Drenthe en Groningen en het ministerie van EZK voor het volledige gebied wordt ingezet.	Dit laat onverlet dat de HMDG vanuit haar bredere opdracht ook actief blijft in andere delen van Drenthe. Naar aanleiding van uw reactie wordt in het uitvoeringsplan explicieter benoemd dat de reguliere inzet van de HMDG betrekking heeft op het gehele werkgebied, terwijl de aanvullende middelen vanuit Nij Begun primair zijn gericht op de regio waarvoor deze middelen beschikbaar zijn gesteld. Zie 4.2.4 van het uitvoeringsplan.
Gemeente Stadskanaal	In onze eerdere zienswijze vroegen wij om in het MUP een verdeling van middelen op te nemen. Hoewel de agenda een jaarlijkse investering van €100 miljoen voor 30 jaar voorziet, was toen nog niet duidelijk hoe deze middelen verdeeld worden. Wij waarderen dat er een hoofdstuk over de verdeling is opgenomen in het MUP, maar vinden dat dit nog onvoldoende per regio en sector is uitgewerkt.	In het uitvoeringsplan is bewust gekozen voor een flexibele programmering, zodat middelen kunnen worden ingezet waar de grootste maatschappelijke en economische impact kan worden bereikt. Dit betekent ook dat er niet op voorhand een exacte verdeling valt te maken naar regio en sector. Met de jaarplannen zal de inzet uit het uitvoeringsplan naar concrete regelingen en instrumenten nadrukkelijk aan bod komen. Wél is er expliciete aandacht voor de ontwikkeling van de brede welvaart in Noord-, Midden- en Oost-Groningen.

Gemeente Stadskanaal	De klankbordgroep constateert positief dat in het MUP meer duidelijkheid is opgenomen over cofinancieringseisen, zoals wij in onze eerdere zienswijze hebben gevraagd. Het opnemen van informatie over gemengde financieringsmodellen voorkomt dat gemeenten onverwacht met aanvullende financiële lasten worden geconfronteerd.	Wij danken u voor uw reactie en zullen dit als blijvend aandachtspunt meenemen richting de uitvoeringsfase.
Gemeente Stadskanaal	In het MUP wordt genoemd dat er scherp wordt gekeken naar verdamping van middelen via overheadkosten en het voorkomen van versplintering. De klankbordgroep benadrukt dat de kosten voor overhead beperkt dienen te blijven en zien deze kostenpost graag in de (financiële) verantwoording terug.	Wij danken u voor uw reactie en zullen dit als aandachtspunt meenemen richting de uitvoeringsfase.
Gemeente Westerkwartier	In het ontwerp wordt nog onvoldoende duidelijk gemaakt waar precies <i>belemmeringen</i> liggen voor uitvoering van projecten en programma's. Een bekend knelpunt is vroege fasefinanciering. Wij verzoeken u om in de verdere uitwerking expliciet te maken welke knelpunten Nij Begun kan helpen wegnemen en welke instrumenten daarvoor worden ingezet.	Wij danken u voor uw reactie en zullen dit als aandachtspunt meenemen richting de uitvoeringsfase.
Gemeente Westerkwartier	In het ontwerp wordt verondersteld dat het volledige bedrag niet in de periode 2026-2028 wordt uitgegeven. Daarbij rijst de vraag hoe wordt geborgd dat deze middelen beschikbaar blijven voor de uitvoering van de Economische Agenda. Wij verzoeken u dit in de definitieve versie te verduidelijken.	Via de reguliere verantwoordings- en monitoringscyclus geeft de Economische Agenda inzicht in de inzet van middelen en de voortgang van projecten. Wanneer projecten niet doorgaan of vertraging oplopen, blijven de gereserveerde middelen beschikbaar voor herprioritering binnen de doelstellingen en kaders van de Economische Agenda. Dit is verduidelijkt in hoofdstuk 6 van het uitvoeringsplan.

Afzender	Ingekomen reactie	Reactie kwartiermaker en opvolging in de Economische Agenda
4. Monitoring		
Vertegenwoordiging		
Gemeente Eemsdelta	Wij hechten grote waarde aan een blijvende en betekenisvolle betrokkenheid van de gemeenteraad bij de uitvoering van de Economische Agenda. Gezien de omvang en de looptijd van het programma achten wij het van belang dat de raad niet alleen wordt betrokken bij het vaststellen van een MUP, maar ook gedurende de	Het belang van een goede betrokkenheid van de volksvertegenwoordigingen gedurende de gehele looptijd van de Economische Agenda is inderdaad essentieel. De uitvoering van de agenda vraagt immers om blijvende verbinding tussen beleid, uitvoering en democratische controle. Daarom worden de raden en staten op passende momenten en zeer regelmatig

	uitvoering goed aangesloten blijft op de voortgang en ontwikkeling van de agenda. Daarbij vinden wij het belangrijk dat de raad, op regelmatige basis, inzicht krijgt in de voortgang van de uitvoering en dat de jaarlijkse plannen en voortgangsrapportages worden benut als natuurlijke momenten om deze voortgang gezamenlijk te bespreken. Monitoring zou daarbij niet uitsluitend een informierend karakter moeten hebben, maar ook ruimte moeten bieden om eens in de drie jaar te reflecteren op gemaakte keuzes, de bereikte effecten en de noodzaak tot eventuele bijsturing. Op deze wijze kan de raad gedurende de gehele looptijd van de Economische Agenda invulling blijven geven aan zijn kaderstellende en controlerende rol en blijft de verbinding tussen beleid en uitvoering goed geborgd.	geïnformeerd over de voortgang, onder meer via de jaarlijkse plannen en voortgangsrapportages. Daarnaast wordt voorzien in periodieke reflectie op de uitvoering, waarbij ruimte is om de voortgang, effecten en eventuele bijsturing te bespreken. Hiermee blijft de raad in positie om zowel zijn kaderstellende als zijn controlerende rol goed te vervullen.
Gemeente Het Hogeland	We constateren dat de maatschappelijke impact groot is en dat de publieke betrokkenheid bij Nij Begun van essentieel belang is. Om deze reden achten wij maximale openheid en transparantie essentieel. Wij roepen daarom op om zoveel mogelijk transparantie te bieden en helder te communiceren over de uitvoering en (zowel inhoudelijke als financiële) verantwoording. Inwoners, maatschappelijke organisaties en lokale overheden verdienen het om goed inzicht krijgen in de besluitvorming, prioriteiten en voortgang van verschillende programmaonderdelen. Dit zal bevorderlijk zijn voor het versterken van het (noodzakelijke) vertrouwen in processen rondom Nij Begun (en de overheid).	Wij onderschrijven de zienswijze van harte. Openheid, transparantie en heldere communicatie over de uitvoering van Nij Begun zijn van belang om Nij Begun, en specifiek de Economische Agenda, tot een succes te maken. De omvang en maatschappelijke betekenis van de agenda vragen om een goede informatievoorziening richting inwoners, maatschappelijke organisaties en lokale overheden. Daarom wordt ingezet op inzichtelijke communicatie over de voortgang, gemaakte keuzes, resultaten en financiële verantwoording. Transparantie en participatie dragen bij aan het vertrouwen in de uitvoering en blijven daarom belangrijke uitgangspunten bij de verdere uitwerking en uitvoering van de programma's.
Gemeente Groningen	Verzoek om, voortgang van de uitvoering van de Economische Agenda jaarlijks voor bespreking met de vertegenwoordiging in het dagelijks- en algemeen bestuur van de GR en de portefeuillehouder economie, te agenderen.	De voortgang van de uitvoering van de Economische Agenda wordt jaarlijks geagendeerd, zodat de ontwikkelingen, resultaten en eventuele aandachtspunten gezamenlijk kunnen worden besproken in het dagelijks en algemeen bestuur, evenals in de adviescommissie met de portefeuillehouders economie.
Gemeente Midden-Groningen	Net als in de eerdere zienswijzen bij de concept-doelen van de Agenda en het concept van de Economische Agenda zelf, vragen wij aandacht voor de positie van volksvertegenwoordigers. 30 jaar lang investeren in de toekomst van Groningen en Noord-Drenthe vraagt om transparantie en zichtbare verantwoording richting raadsleden.	Wij onderschrijven eveneens het belang van transparantie, verantwoording en een goede positie van volksvertegenwoordigers bij de uitvoering van de agenda. De looptijd en omvang van de investeringen vragen om een zorgvuldige en uitlegbare werkwijze.

	Volksvertegenwoordigers zijn het eerste aanspreekpunt voor inwoners en de selectie van projecten moet ook door de volksvertegenwoordigers uit te leggen zijn. Het moet duidelijk zijn hoe een project 'een plus' is voor de regio. Daarvoor is het volgende nodig: - Vooraf: duidelijkheid over selectiecriteria voor de uit te voeren projecten; - Tussentijds: tijdige betrokkenheid van volksvertegenwoordigers om kaders te stellen bij koerswijzigingen en besluiten over grote projecten; en - Achteraf: verantwoording over de gemeten effecten op basis van concrete indicatoren en een uitgebreide terugkoppeling op ingebrachte zienswijzen met aandacht voor de politieke keuzes die zijn gemaakt.	Bij de verdere uitwerking van de agenda wordt aandacht besteed aan heldere selectiecriteria voor projecten, zodat inzichtelijk is op basis waarvan keuzes worden gemaakt en hoe deze bijdragen aan de ambities voor Groningen en Noord-Drenthe. Ook worden volksvertegenwoordigers jaarlijks betrokken bij de voortgang, belangrijke keuzes en eventuele bijsturing. Daarnaast wordt ingezet op monitoring en rapportage van resultaten en effecten, zodat de maatschappelijke en economische meerwaarde van de investeringen zichtbaar wordt. De terugkoppeling op zienswijzen en de gemaakte afwegingen maken onderdeel uit van het besluitvormingsproces.
Gemeente Noordenveld Gemeente Tynaarlo	Wij begrijpen dat er in deze fase van de Economische Agenda voor is gekozen om een relatief groot deel van het budget beschikbaar te stellen voor haalbaarheidsonderzoeken en ontwikkelbudgetten. Dit biedt de mogelijkheid om te verkennen welke rol de Economische Agenda kan spelen bij initiatieven vanuit het bedrijfsleven. Tegelijkertijd ontvangen wij graag meer duidelijkheid over de financiële kaders die gelden wanneer uit deze haalbaarheidsonderzoeken blijkt dat projecten daadwerkelijk doorgang kunnen vinden. Dit geldt met name voor kapitaalintensieve initiatieven, zoals bijvoorbeeld een waterstoffabriek of een mogelijke structurele samenwerking tussen de Economische Agenda, het ministerie van EZK en Lifelines. De gemeenteraad ondersteunt dit soort economische initiatieven en erkent het belang ervan voor de regio. Tegelijkertijd vinden wij het belangrijk om waakzaam te zijn dat dergelijke projecten niet een zodanig groot beslag gaan leggen op de jaarlijkse middelen dat dit ten koste gaat van andere initiatieven. Wij verzoeken de kwartiermaker om, waar mogelijk, een financiële doorkijk te geven wanneer uit haalbaarheidsonderzoeken blijkt dat projecten kansrijk zijn. Daarbij kan worden aangegeven wat de mogelijke omvang (bandbreedte) van de bijdrage vanuit de	Een financiële doorkijk voor kansrijke initiatieven die voortkomen uit haalbaarheidsonderzoeken achten wij een goed idee en nemen wij mee richting de uitvoeringsfase. Daarbij dient de kanttekening te worden gemaakt dat een positief haalbaarheidsonderzoek niet automatisch betekent dat de Economische Agenda de volledige vervolginvestering financiert. Per initiatief ligt immers de vraag voor welke rol en bijdrage vanuit de Economische Agenda passend is bij een eventueel vervolg, in relatie tot de regionale meerwaarde, de beschikbare middelen en de bijdrage van andere publieke en private partners. Daarbij wordt inzichtelijk gemaakt welke omvang van ondersteuning wordt gevraagd en waarvoor deze wordt ingezet. De uitwerking in instrumenten en regelingen die elkaar aanvullen en waar mogelijk opvolgen is de volgende stap richting uitvoering.

	Economische Agenda zou kunnen zijn en voor welke onderdelen van het project deze middelen worden ingezet.	
Gemeente Westerkwartier	Wij verzoeken het bestuur van de Gemeenschappelijke Regeling Perspectief Groningen en Noord-Drenthe om de jaarlijkse verantwoording zo in te richten dat volksvertegenwoordigingen op een goed navolgbare wijze inzicht krijgen in: • de locaties waar investeringen en projecten plaatsvinden; • de regionale en inhoudelijke verdeling van middelen; • de bereikte resultaten en maatschappelijke effecten; • de wijze waarop wordt bijgestuurd wanneer spreiding, voortgang of impact achterblijft. Deze verantwoording kan zoveel mogelijk aansluiten bij de Staat van Groningen en Noord-Drenthe. Wanneer deze monitoring onvoldoende informatie biedt over de verdeling van middelen, projecten en effecten over gemeenten en deelgebieden, verzoeken wij die gegevens als aanvullende informatie beschikbaar te stellen. Zo blijft Nij Begun niet alleen bestuurlijk uitvoerbaar, maar ook democratisch herkenbaar, controleerbaar en uitlegbaar.	Dank voor uw reactie; de door u genoemde aspecten zullen onderdeel gaan vormen van de jaarlijkse verantwoording en monitoring van de resultaten van de Economische Agenda. Dit zal eveneens input vormen vanuit de Economische Agenda voor de jaarlijkse Staat van Groningen en Noord-Drenthe.
Voortgang programmalijn		
Gemeente Aa en Hunze	Per programmalijn duidelijke, meetbare doelstellingen en evaluatiemomenten opnemen zodat de voortgang en effectiviteit van de ingezette middelen inzichtelijk blijven.	In de uitvoeringsfase worden per programmalijn en instrument op basis van doelen en indicatoren de voortgang, resultaten en effectiviteit van de inzet van middelen inzichtelijk worden gemaakt. Op basis van de monitoring en evaluatiemomenten kan waar nodig worden bijgestuurd.
Gemeente Westerkwartier	Wij steunen de gekozen richting van het MUP, maar vragen nadrukkelijk om een uitwerking waarin middelen, projecten en resultaten zichtbaar en evenwichtig over de gehele regio neerslaan. Westerkwartier maakt daarvan onlosmakelijk deel uit en moet daarom ook herkenbaar terugkomen in de concrete uitvoering. Dat betekent niet alleen bestuurlijke deelname aan Nij Begun, maar ook concrete projecten, investeringen, uitvoeringskracht en resultaten in alle delen van de regio. Wij verzoeken u daarom om in	De Economische Agenda is gericht op het versterken van de brede regio Groningen en Noord-Drenthe als geheel, waarbij alle gemeenten, en zeker ook Westerkwartier, herkenbaar onderdeel zijn van de uitvoering. Mocht daar twijfel over bestaan dan is dat hierbij nogmaals bevestigd. Dit maakt dat alle instrumenten en regelingen beschikbaar zijn binnen en voor het gehele Nij Begun-gebied.

	de definitieve versie per programmalijn inzichtelijk te maken welke locaties, kansen, projecten, middelen en beoogde effecten in de verschillende deelgebieden worden voorzien en hoe de evenwichtige regionale spreiding wordt bewaakt.	Tegelijkertijd vraagt het vergroten van de brede welvaart om maatwerk: uitdagingen en achterstanden zijn niet overal in dezelfde mate aanwezig. Met name in Noord-, Midden- en Oost-Groningen ligt hier een grotere opgave zoals duidelijk blijkt uit de opdracht die de kwartiermaker kreeg met het vaststellen van de Economische Agenda. De monitoring en verantwoording worden zo ingericht dat inzicht ontstaat in de verdeling over de regio en waar nodig kan worden bijgestuurd.
--	--	--

Afzender	Ingekomen reactie	Reactie kwartiermaker en opvolging in de Economische Agenda
5. Proces en participatie		
Inwoners		
Gemeente Midden-Groningen	Daarnaast constateren wij dat er grote ambities zijn op het gebied van technologie, met name rondom kunstmatige intelligentie (AI). Wij vragen aandacht voor de risico's van AI. Met name waar het gaat om de vraag in hoeverre AI het werk van praktisch geschoolde inwoners gaat verdringen. Technologische innovatie moet ten goede komen aan alle inwoners, en niet leiden tot een tweedeling tussen hoogopgeleide kenniswerkers en praktisch geschoolde inwoners.	Dank voor het delen van dit aandachtspunt. Technologische innovatie, waaronder kunstmatige intelligentie (AI) is noodzakelijk voor een toekomstbestendige economie, draagt in belangrijke mate bij aan brede welvaart en biedt kansen voor alle inwoners. Daarbij is ook zeker aandacht nodig vanuit de agenda voor de mogelijke effecten van technologische ontwikkelingen op verschillende groepen op de arbeidsmarkt. Hiermee wordt ingezet op het benutten van kansen en het beperken van risico's op toenemende ongelijkheid.
Gemeente Stadskanaal	Participatie van inwoners, organisaties en bedrijven is voor de klankbordgroep belangrijk. Het adequaat, laagdrempelig, begrijpelijk en tijdig informeren van inwoners, organisaties en bedrijven over Nij Begun, specifiek over de maatregelen de Economische Agenda, dient regelmatig en via diverse kanalen te gebeuren. Deze aanbeveling is zowel voor kwartiermaker als ons college bedoeld.	Draagvlak en betrokkenheid van inwoners, organisaties en bedrijven zijn belangrijk voor het succes van de Economische Agenda. Daarom zetten wij in op heldere, laagdrempelige en tijdige communicatie via verschillende kanalen, passend bij de diverse doelgroepen in de regio. Deze aanbeveling nemen wij mee in de uitwerking van de communicatie- en participatieaanpak rond het vervolg richting uitvoering en het beschikbaar komen van specifieke regelingen en instrumenten.

Gemeente Aa en Hunze	In het MUP wordt gesproken over energie-, industrieprojecten en toerisme. Deze activiteiten kunnen grote gevolgen hebben voor de woon- en leefomgeving van de inwoners van het gebied waar deze activiteiten ontwikkeld zullen gaan worden. Wij willen u verzoeken duidelijk in het MUP aan te geven op welke manier rekening gehouden wordt met ruimtelijke impact en draagvlak bij inwoners bij energie-, industrieprojecten en toerisme.	Economische ontwikkeling moet hand in hand gaan met een aantrekkelijke en leefbare woonomgeving. Dit uitgangspunt is ook verenigd in het eerste doel en de randvoorwaarden van de Economische Agenda. Bij de verdere uitwerking van projecten moet daarom rekening worden gehouden met ruimtelijke kwaliteit, leefbaarheid en participatie van omwonenden en andere betrokkenen. Daarbij zijn geldende ruimtelijke procedures en afwegingskaders van de verschillende overheden leidend en maatgevend. Dit vraagt dus van alle betrokken overheden (als normsteller en toetser) een actieve rol bij de uitwerking van concrete plannen en ontwikkelingen.
Onderwijs		
Gemeente Eemdelta Gemeente Midden-Groningen Gemeente Pekela Provinciale Staten Gemeente Oldambt	Hoewel het MUP van de EA blijkt geeft van de nodige ambities, moet worden geconstateerd dat de cruciale rol van het middelbaar beroepsonderwijs (MBO) nog onvoldoende expliciet en structureel is verankerd. Gezien de grote vraag naar praktisch opgeleide vakmensen in sectoren als techniek, energie, zorg en logistiek, is een versterkte focus op het MBO noodzakelijk om de uitvoerbaarheid en effectiviteit van de agenda te borgen. Professionalisering van het MBO is daarbij een belangrijk fundament. Een structurele en zichtbare positionering van het MBO binnen de EA is noodzakelijk om de regionale arbeidsmarkt duurzaam te versterken en economische ambities daadwerkelijk te realiseren. Daarnaast ziet de raad van Oldambt MBO, en dan het liefst op niveau vier, met eventueel een aanvulling vanuit het HBO als een goede manier om ervoor te zorgen dat jongeren in de regio blijven. Dit komt de leefbaarheid van die regio ook weer ten goede.	Wij onderschrijven eveneens het belang van het MBO voor het realiseren van de ambities van de Economische Agenda. De grote vraag naar vakmensen in onder meer de techniek, zorg en energie maakt een sterke verbinding tussen onderwijs, arbeidsmarkt en bedrijfsleven essentieel. Binnen de verdere uitwerking van de Economische Agenda wordt het MBO nadrukkelijk betrokken. Daarbij herkennen wij ook het belang van aantrekkelijk MBO-aanbod, bij voorkeur in combinatie met goede doorstroommogelijkheden naar het HBO, voor het behouden van jongeren en het versterken van de leefbaarheid en brede welvaart in de regio.

Jongeren		
Gemeente Oldambt Provinciale Staten	Het MUP speelt nog te beperkt in op de kansen die nieuwe (massa)media bieden, in het bijzonder waar het gaat om het bereiken en betrekken van jongeren. Juist deze doelgroep is immers essentieel voor de toekomstige arbeidsmarkt, innovatiekracht en maatschappelijke betrokkenheid in de regio, te meer om dat de EA een periode van 30 jaar beslaat. Een meer eigentijdse en doelgerichte communicatiestrategie is daarom noodzakelijk.	Een eigentijdse communicatiestrategie die aansluit bij verschillende doelgroepen, waaronder jongeren is cruciaal. Gezien de lange looptijd van de Economische Agenda is het van belang jongeren niet alleen goed te informeren, maar ook actief te betrekken bij de ontwikkeling en uitvoering van initiatieven. Bij de verdere uitwerking van de communicatieaanpak wordt nadrukkelijk gekeken naar de inzet van nieuwe (sociale) media en andere passende vormen van communicatie en participatie, zodat iedereen maar zeker ook de jongere generaties goed worden bereikt en betrokken.
Gemeente Eemsdelta Gemeente Groningen Gemeente Midden-Groningen	Wij benadrukken het belang van het behouden van jongeren voor onze regio. Dit vraagt niet alleen om passende werkgelegenheid, maar nadrukkelijk ook om voldoende en passende voorzieningen voor jongeren. Wij vragen u om in de verdere uitwerking van het MUP expliciet aandacht te besteden aan deze samenhang, zodat economische ontwikkeling ook daadwerkelijk bijdraagt aan het binden van jong talent aan de regio.	Wij danken u voor deze reactie en herkennen ons hierin. In de verdere uitwerking van het uitvoeringsplan zal nadrukkelijk aandacht besteed worden aan de samenhang tussen economische ontwikkeling, talentbehoud en een aantrekkelijk woon- en leefklimaat voor jongeren.
Ondernemers		
Gemeente Aa en Hunze	Wij verzoeken u om in de verdere uitwerking van het MUP concreet inzichtelijk te maken hoe invulling wordt gegeven aan het Noordelijk Ondernemershuis. Daarbij vinden wij het van belang dat helder wordt omschreven welke ondersteuning ondernemer kunnen verwachten en hoe de toegankelijkheid wordt geborgd.	Het Noordelijk Ondernemershuis staat ten dienste van noordelijke ondernemers en daarom zijn wij het grondig eens met uw reactie. Verdere uitwerking vindt plaats door betrokken partners, waarbij we beogen ondernemers effectief te ondersteunen bij innovatie, groei en ondernemerschap.
Gemeente Groningen	Opnieuw en met nadruk wordt door de raad het belang benoemd van het door betrokken bedrijven bijdragen aan de samenleving van Groningen en Noord-Drenthe. Dit vooral op gebied van duurzaamheid, t.a.v. een inclusieve arbeidsmarkt en goed werkgeverschap	Bedrijven dragen niet alleen economisch bij aan de regio, maar nemen ook verantwoordelijkheid op het gebied van duurzaamheid, inclusiviteit en goed werkgeverschap. Deze uitgangspunten sluiten aan bij de brede welvaartsdoelen van de Economische Agenda. Wij nemen uw reactie mee in de verdere uitwerking en uitvoering van de agenda.
Gemeente Oldambt Provinciale Staten	Het Noordelijk Ondernemershuis geldt als laagdrempelig loket en samenwerkingsplatform voor ondernemers in de regio. Tegelijkertijd worden kansen gezien om de rol van het	Dank voor uw reactie, wij beamen dit. In de verdere uitwerking van het Noordelijk Ondernemershuis wordt bekeken hoe ondernemers optimaal kunnen worden ondersteund bij het benutten van

	ondernemershuis verder te versterken, met name waar het gaat om het benutten van Europese subsidieprogramma's. Het krachtig inzetten op het Noordelijk Ondernemershuis, in combinatie met een proactieve benutting van Europese subsidies, kan bijdragen aan innovatie, verduurzaming en economische groei in de regio.	nationale en Europese financieringsmogelijkheden, zodat innovatie, verduurzaming en economische ontwikkeling in Groningen en Noord-Drenthe worden versterkt.
Bestaande initiatieven		
Gemeente Midden-Groningen	Het is zaak om rekening te houden met én in te spelen op de verschillen tussen Stad en Ommeland. Zet in op synergie en maak gebruik van organisaties, bedrijven en initiatieven die al bestaan.	Wij onderschrijven het belang van maatwerk dat recht doet aan de verschillen én de complementariteit tussen Stad en Ommeland. De Economische Agenda zet daarom in op het versterken van regionale kwaliteiten en het benutten van synergie tussen gebieden. Belangrijk uitgangspunt daarbij is zoveel mogelijk aan te sluiten bij het bestaande, om voort te bouwen op aanwezige kennis en samenwerking in de regio.
Gemeente Oldambt	Ambities winnen aan kracht wanneer zij worden vertaald naar helder geformuleerde plannen, voorzien van concrete tijdspaden en duidelijke verantwoordelijkheidsverdeling. Dit draagt bij aan zowel de uitvoerbaarheid als de controleerbaarheid van het beleid. Beschikbare middelen dienen op evenwichtige wijze worden ingezet, met oog voor de verschillende opgaven binnen de regio. Een zorgvuldige verdeling over regio's is noodzakelijk om te waarborgen dat de Economische Agenda bijdraagt aan brede welvaart in de gehele provincie Groningen en in Noord-Drenthe. Het belang van samenhang en integraliteit dient te worden benadrukt. Economische ontwikkeling staat niet op zichzelf, maar raakt direct aan sociale en ecologische vraagstukken wat vraagt om integraliteit. Houd daarbij rekening met verschillen tussen Stad en Ommeland en sluit aan bij de specifieke kansen en opgaven. Zet daarbij zoveel mogelijk in op synergie en maak gebruik van organisaties, bedrijven en initiatieven die al bestaan, om op die manier te versnellen in het vergroten van brede welvaart in het hele gebied.	Doelgerichte en transparante uitvoering van de Economische Agenda is cruciaal. Het uitvoeringsplan biedt hiervoor de kaders, waarbij verdere uitwerking plaatsvindt in concrete jaarplannen met aandacht voor planning, verantwoordelijkheden en monitoring. Daarbij is oog voor de verschillende opgaven en kansen binnen Groningen en Noord-Drenthe. De Economische Agenda is nadrukkelijk gebaseerd op het principe van brede welvaart, waarbij economische, sociale en ecologische ontwikkelingen in samenhang worden gezien. Daarbij wordt rekening gehouden met verschillen en complementariteit tussen Stad en Ommeland. Bovendien wordt waar mogelijk aangesloten bij bestaande initiatieven om impact en uitvoeringskracht te vergroten.
Gemeente Stadskanaal	De klankbordgroep vraagt aandacht voor voldoende aansluiting bij de bestaande economische structuur van regio's als Oost-	De Economische Agenda bouwt voort op aanwezige economische kracht van Groningen en Noord-Drenthe, waaronder de sterke

	Groningen, waar veel potentie zit in maakindustrie, vakmanschap en het mkb.	positie van de maakindustrie en het mkb in Oost-Groningen. Bij de verdere uitwerking wordt nadrukkelijk gekeken naar regionale kwaliteiten en kansen, zodat investeringen aansluiten bij de specifieke behoeften en potentie van de regio.
Sociale partners		
Gemeente Groningen	Het betrekken van sociale partners bij de plannen en uitvoering van de Economische Agenda	Dank voor uw oproep, hier zijn wij het mee eens. Werkgevers-, werknemers- en onderwijsorganisaties beschikken over waardevolle kennis en ervaring die van belang zijn voor het realiseren van de ambities van de agenda.
Gemeente Midden-Groningen	Allereerst is het van belang om economische ontwikkeling in samenhang te zien met sociale vraagstukken. Dit vraagt om een integrale benadering.	Dank voor uw reactie, dit beamen wij volmondig. De Economische Agenda is gebaseerd op het principe van brede welvaart en richt zich daarom niet alleen op economische groei, maar ook op aspecten als talentontwikkeling, arbeidsparticipatie, leefbaarheid en kansengelijkheid.
Gemeente Stadskanaal	De klankbordgroep vraagt aandacht voor relatief grote doelgroep uit de WSW (Wet sociale Werkvoorziening) en mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt. Het is belangrijk om deze doelgroep kansen te bieden zodat zij waar mogelijk kunnen doorstromen naar regulier werk.	Een inclusieve arbeidsmarkt waarin ook mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt volwaardig kunnen deelnemen is van groot belang. De Economische Agenda zet daarom in op het versterken van talentontwikkeling, participatie en de aansluiting tussen onderwijs, werkgevers en arbeidsmarkt, in nauwe samenwerking met de Sociale Agenda.
Overig		
Gemeente Aa en Hunze	In het MUP wordt gesproken over terugkerende evenementen met nationaal bereik. Een voorbeeld is Play als een terugkerend ankerpunt waarin Noordelijke Toonaangevende culturele instellingen hun krachten bundelen. Er wordt gesproken over bezoekersstromen die vergroot worden. We willen u hierbij verzoeken om de evenementen toegankelijk en betaalbaar te houden voor een breed publiek.	Dank voor uw reactie, dit zien wij op dezelfde wijze. In de verdere uitvoering zullen wij organisatoren verzoeken om oog te hebben voor betaalbaarheid en bereikbaarheid van evenementen, zodat een breed publiek kan deelnemen en profiteren van de maatschappelijke en culturele waarde van deze evenementen.
Gemeente Het Hogeland	Wij spreken de wens uit dat de verdere uitwerking van Nij Begun niet alleen bestuurlijk uitvoerbaar, maar ook democratisch herkenbaar en uitlegbaar blijft voor inwoners en volksvertegenwoordigers.	Deze wens is voor ons een belangrijk uitvoeringsprincipe. Daarom wordt ingezet op heldere communicatie over keuzes, voortgang en resultaten, en op betrokkenheid van volksvertegenwoordigers gedurende de uitvoering. Dit draagt bij aan een zorgvuldig en democratisch verantwoord proces.

Gemeente Noordenveld	De gemeenteraad is positief over de intentie om aandacht te hebben voor gestructureerde inbreng van bovenstaande drie groepen. Het uitwerken van deze intentie is een stap die wat de raad betreft nog toegevoegd kan worden. Ons verzoek hierbij is het volgende: opstellen van uitvoeringscriteria die inzichtelijk maken hoe de doelgroepen jongeren, mkb bedrijven en maatschappelijke organisaties gestructureerde inbreng hebben.	Dank voor uw reactie, in de verdere uitwerking van de agenda zal aandacht worden besteed aan de wijze waarop inbreng van jongeren, het mkb en maatschappelijke organisaties wordt meegenomen bij de ontwikkeling, uitvoering en evaluatie van programma's en projecten.
Gemeente Pekela	Allereerst vragen wij aandacht voor de uitvoerbaarheid, ambities zijn mooi, maar die moeten ook waargemaakt worden. Daarom ook aandacht voor laagdrempeligheid van initiatieven.	Hartelijk dank voor uw reactie, dit beamen wij volledig. Laagdrempelig- en begrijpelijkheid van initiatieven is cruciaal voor het behalen van onze ambities en zullen tijdens de gehele uitvoeringsperiode van de agenda centraal staan.
Gemeente Westerkwartier	Sterk vinden wij dat wordt uitgegaan van de <i>inbreng van onderwijs, ondernemingen en overheid</i> , de zogenoemde triple helix. Daarmee wortelt de Economische Agenda in onze noordelijke samenleving. Tegelijk vragen wij blijvende aandacht voor de positie van volksvertegenwoordigers, maatschappelijke organisaties, jongeren, mkb en inwoners in de verdere uitwerking.	Dank voor uw reactie. Jongeren, maatschappelijke organisaties en inwoners zijn van belang voor een goede uitvoering van de Economische Agenda. Deze partijen beschikken over waardevolle kennis en ervaring die nodig is om de agenda goed aan te laten sluiten bij de praktijk en worden betrokken bij de uitwerking van meerjarige uitvoeringsplannen en jaarplannen door de stichting.
Gemeente Westerkwartier	We danken u voor het voorleggen van het Meerjarig Uitvoeringsplan. Er is veel werk en aandacht aan het plan besteed: onze waardering daarvoor. We herkennen veel in de beschrijvingen, analyses en plannen. Voor de gemeenteraad van Westerkwartier staat daarbij één hoofdvraag centraal: hoe wordt deze langjarige Economische Agenda concreet merkbaar voor onze inwoners, ondernemers, dorpen, bedrijventerreinen, onderwijsinstellingen en maatschappelijke organisaties?	Dank voor het uitspreken van uw waardering. De agenda is juist gericht op het versterken van de brede welvaart in Groningen en Noord-Drenthe en krijgt vorm door concrete investeringen en programma's die aansluiten bij regionale kansen en opgaven. De komende jaren wordt de maatschappelijke en economische impact van de agenda zichtbaar via onder meer versterking van ondernemerschap, innovatie, talentontwikkeling, arbeidsmarkt, bereikbaarheid en leefbaarheid. Hierover zullen wij zowel vanuit de agenda zelf als via de Staat van Groningen communiceren.
Gemeente Westerkwartier	In delen van onze gemeente ligt de brede welvaart onder het landelijke gemiddelde. Een benadering op basis van uitsluitend gemeentelijke gemiddelden kan relevante verschillen tussen dorpen en deelgebieden onvoldoende zichtbaar maken. Daarom pleiten wij voor een gerichte <i>deelgebiedsaanpak</i> . Die doet meer recht aan de feitelijke situatie van inwoners, dorpen en gebieden binnen Westerkwartier.	Wij zijn ons er terdege van bewust dat er verschillen binnen regio's en deelgebieden zijn. De Economische Agenda richt zich op het vergroten van brede welvaart en vraagt daarbij om maatwerk dat aansluit bij lokale kansen en opgaven. Deelgebiedsaanpakken vormen daar echter geen onderdeel van.